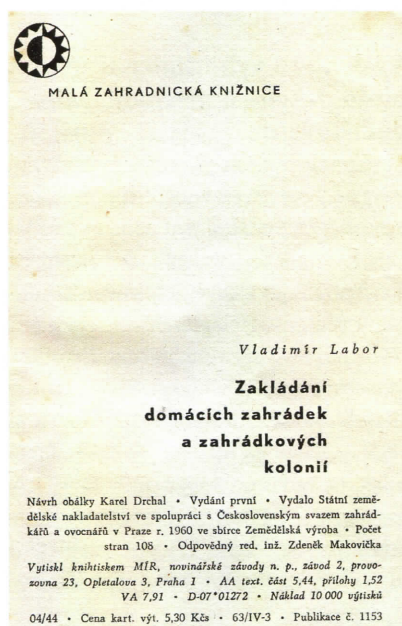

PRŮHLEDY DO HISTORIE XXVIX.

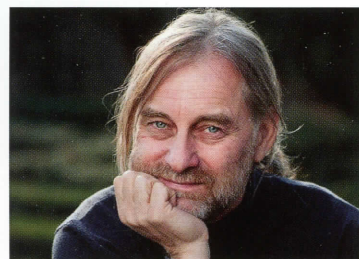
O ZAHRÁDKOVÝCH KOLONIÍCH ZA TOTALITY

V několika kapitolách psaných na základě osobních vzpomínek kolegů z vysoké školy nebo podniku fungujícího v novém hospodářsko-politickém systému jsem se prostřednictvím jejich zážitků vrátil do padesátých let minulého století. Pro tentokrát opustíme orální historii a vraťme se k literatuře, která se ze světa samozřejmě neztratila. Nadechovala se k přeměně. Hledala cesty a způsoby, jak by loajálním způsobem vstoupila do nového politického prostředí. Odborníci z doby první republiky byli prakticky odstaveni na vedlejší kolej jako nepohodlní, nepoužitelní a zelenou měli mladí, nadšení a věřící, že to, co přichází je nový a úžasný svět plný slunce a radosti.

V několika kapitolách psaných na základě osobních vzpomínek kolegů z vysoké školy nebo podniku fungujícího v novém hospodářsko-politickém systému jsem se prostřednictvím jejich zážitků vrátil do padesátých let minulého století. Pro tentokrát opustíme orální historii a vraťme se k literatuře, která se ze světa samozřejmě neztratila. Nadechovala se k přeměně. Hledala cesty a způsoby, jak by loajálním způsobem vstoupila do nového politického prostředí. Odborníci z doby první republiky byli prakticky odstaveni na vedlejší kolej jako nepohodlní, nepoužitelní a zelenou měli mladí, nadšení a věřící, že to, co přichází je nový a úžasný svět plný slunce a radosti. Všichni v tu dobu chtěli zapomenout na strasti války, měli své ži-

votní cíle, touhu pracovat, a především žít v míru. Sliby nových zítřků voněly vzduchem jako květy květinových šerfů. V tu dobu však vstupovala velmi promyšleně do mysli lidí propaganda. Agitace, kontrola, posudky, zjišťování, agitace, hlášení, zápisy, záznamy, agitace, film, rozhlas, týdeníky v kinech. Komunistická propaganda vykřikovala z předmětů běžné denní potřeby, byla na známkách, zápalkách, plakátech, ve výlohách, na fasádách domů, na nástěnkách ve škole i na pracovišti. Byla to ještě doba předtelevizní. Pak se všechno z ulic přemístilo rovnou do intimního prostoru bytu. Propagandu využíval socialistický režim jako účinný nástroj v procesu přesvědčování a ideologického působení na jednotlivce a společnost.

Ing. Petr Mičola

Autorizovaný krajinářský architekt, ateliér Gerten s.r.o. Orální historií se zabývá i v rámci výzkumného projektu Zahradně-architektonická tvorba v období totalitních režimů v letech 1939–1989 na území ČR, který byl podpořen k financování Ministerstvem kultury. Výzkumný projekt společně řeší pracoviště ZF MENDELU a VÚGTK.

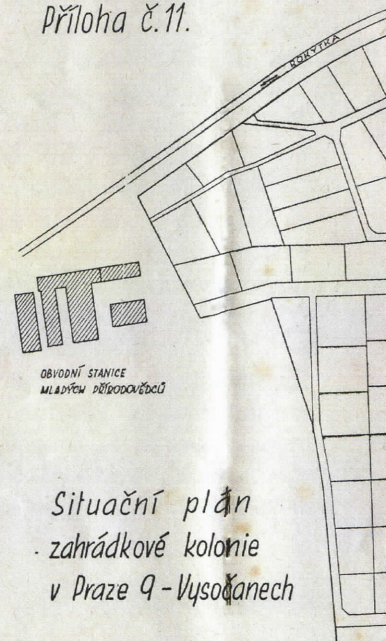
✉ petrmicola@volny.cz

VÁLKA JE MÍR, SVOBODA JE OTROCTVÍ, NEVĚDOMOST JE SÍLA

„Tvář Velkého bratra zdánlivě ještě několik vteřin na obrazovce setrvala, jako by její otisk na sítnicích všech přítomných byl příliš živý, než aby okamžitě zmizel. Drobná žena s pískovými vlasy se vrhla dopředu na opěradlo židle. Horečnatě šeptala cosi jako „Můj spasiteli!“ a rozpráhla ruce k obrazovce. Potom si skryla tvář do dlaní. Bylo zřejmé, že odříkává modlitbu. V tu chvíli začala celá skupina lidí tiše a pomalu rytmicky skandovat: „V-B!... V-B!... V-B!“ – a znova a znova, velmi pomalu, s dlouhou pauzou mezi „V“ a „B“...“

George Orwell 1984 (1949)

Příloha č. 11.

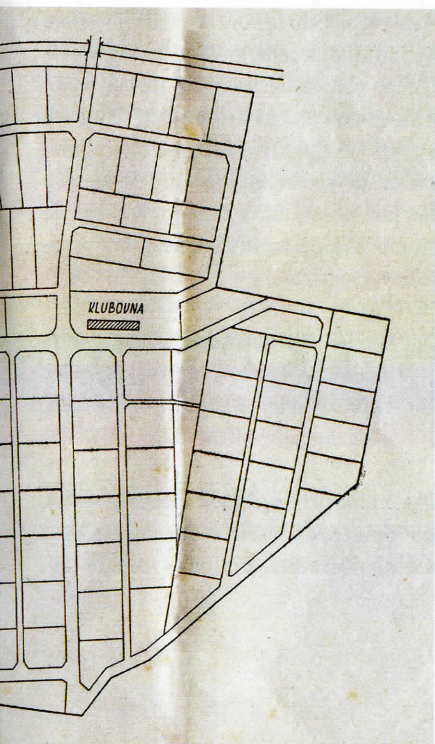

Předmluva

Představte si, že jste v jistém světě, kde je vše řízeno centrálně, plánováno a hlídáno, že existuje síť tajných agentů, skupiny komunistů, kteří mají velkou moc rozhodování a vy si musíte dávat pozor na to, co děláte, říkáte, s kým se scházíte. Situace, která ve vás usazuje pomalu narůstající strach a věčná sebekontrola. V této atmosféře je v roce 1960 vydána, pravděpodobně na objednávku Československého svazu zahrádkářů a ovocnářů, kniha Vladimíra Labora. Ve své předmluvě označil způsob minulého zakládání zahrad za chybný a lidi, kteří zahrady zakládali za málo zkušené a tím se jednoduše a definitivně vypořádali s minulostí, jako by shrnul ze stolu hromadu starých papírů, stál nad čistým bělostným ubrusem, v „novém duchu“ a dál pokračuje.

„Zahrádky však chceme zakládat, protože jsou pro naše pracující zdrojem nové síly a svěžesti do další práce, neboť práce na zahrádce je zdraví prospěšná...“ „V našich městech rostou v okrajových čtvrtích stavby nových domů; v budoucnu zde budeme zakládat další vhodně včleněné zahrádkové kolonie.“ (Str. 5)

Předmluva docela jasně odděluje to „špatné“ – jednotlivce se svou zahrádkou, od toho „správného“ – kolektivu zahrádkářů a ovocnářů sdružených v zahrádkové kolonii. Autor tady mluví sám za sebe, přátelsky, ale přesněji a jasněji to vyjádří úvod knihy, který už je v duchu jasného politického stanoviska.

Úvod

„Jedním z úkolů Čs. svazu zahrádkářů a ovocnářů je zapojit členy do budovatelských úkolů vyplývajících z vládního usnesení o zvelebení ovocnářství a vinařství a z usnesení o zvelebení měst a venkova. Vždyť plnění těchto úkolů se nejen zlepší a zvýší životní úroveň našeho pracujícího lidu, ale zlepší se i poměr lidí k přírodě. Všichni pracující lidé z továren, úřadů i jiných pracovišť podvědomě touží po práci na zahrádce, protože jim kromě užitku, který velmi často ani nesledují, přináší hodně duševního osvěžení.“ (Str. 6)

Není potřeba zdůrazňovat, že aktivity neřízené, vyvěrající zesponu, nejsou režimu výhodné. Vše musí být pod kontrolou vyšších a nejvyšších míst politických i odborných, musí se řídit jasnými pravidly. To vyžaduje pochopitelně změnit klíčová slova. Daleko víc se objevují výrazy, je zakázáno, nedodržení se, je povinen, nesmí, musí, není dovoleno...než doporučujeme, mohlo by se, je dobré zvážit.

Část první – Domácí zahrádka

Domácí zahrádka je v knize uváděna jako něco minulého, nežádoucího a skoro špatného. Zhruba stostránková kniha jí věnuje třetinu, a to ve velmi kritickém duchu. Dočteme se, že to byly zkušenosti z jiných zemí (kapitalistických), které naši pěstitelé rychle přejímali. V době, kdy se na venkově i ve městech rychle rozvíjela výstavba čtvrtí vilek a domků se zahrady, což vedlo k velké potřebě semen, sazenic a stromků. Tato situace, dle autora, zapříčinila vznik zahradnických závodů specializujících se na zakládání zahrad, které dodávaly všechno, co bylo potřeba. Bohužel, jak se dále píše, tyto lidé sledovali především svůj vlastní prospěch a ne účel.

„Zahradní architekti, z nichž mnozí vlastnili své výrobní prostředky, zahradnické velkozávody a ovocné školky, neměli jen snahu rychle namnožit cizí novinky, nové druhy a odrůdy rostlin, ale snažili se co nejvíce jich prodat. Mnohé novinky byly množeny pod falešnými jmény, aby byl proslaven závod a obstál vítězně v rostoucí konkurenci.“ (Str. 10)

Chudáci majitelé zahrádek byli touto situací zcela zaskočení a museli mít to

nejnovější a vychvalované zboží, a tak po něm toužili, že si dřeviny okrasné i ovocné objednávali a na zahrady sázeli. Byli nuceni se učit novým druhům, odrůdám, kultivarům a metodám pěstování. V té době vznikly nové způsoby pěstování ovocných druhů, především jabloní a hrušní. A ti kapitalističtí zahradní architekti a zahradníci je učili vysazovat a pěstovat svíslé a vodorovné kordóny, aby vypěstovali co nejvíce ovoce. Popis celé situace přivádí dobového čtenáře k myšlence, jak byla tehdejší doba špatná a čtenáře soudobého k neuvěřitelnému závěru, světe div se, že:

„Majitelé zahrádek tak nevědomky podporovali konjunkturální školkařské podniky...“ (Str. 10)

Z knihy úplně cítíte, jak je přídomní zahrádka nežádoucí, i když to není úplně jasně řečeno, je to postaveno vždy jako konfrontace jednotlivce a kolektivu, který vítězí jako cosi nového moderního a jediné správného. Dobový čtenář by měl okamžitě reagovat a shánět povolení, podat žádost, dotazovat se na patřičném Národním výboru, jak by se co nejrychleji mohl stát členem toho moderního svazu. Ke konci této úvodní a myslím nejdůležitější části se čtenář dozví dva základní cíle. Ten první je, že vyšší organizační složky svazu mají úkol důkladně přezkoumat všechny nejnovější zkušenosti, a druhá přesvědčit majitele přídomních zahrádek, že jejich zahrady neodpovídají ani nejzákladnějším a nejskromnějším požadavkům moderního zahrádkáře a ovocnáře.

Jejich majitele a uživatele je třeba získat za členy svazu, pomoci jim zahrádky a zahrady moderně přebudovat, aby byly všechny krásné. V Praze je takových na tisíce. (Str. 11)

Je v tom cítit skrytý psychologický tlak, který našeptává: Opusťte všechno staré kolem vašeho domku a staňte se zahrádkářem v kolonii pod metodickým vedením závodní pobočky kolonie, Československého svazu zahrádkářů a ovocnářů a Komunistické strany. My vás povedeme, budeme vám radit, pomáhat, sledovat, hodnotit, chválit nebo kárat podle toho, jak budete splňovat představy „Velkého bratra“. Centrální řízení se projevovalo všude, všechno byla pavučina nitek vedoucích do centra a zase zpět. Odtud šly jedním směrem pokyny a druhým zase informace o lidech

pohodlných či nepohodlných a propagovaná „krása výměny názorů se sousedy, prospěch kolektivního a skutečně přátelského soužití“, která vypadá tak pozitivně ve snaze lidem pomoci se mohla velmi snadno změnit v noční můru.

Po úvodu politickém se teprve začne kniha zabývat zahradou. Následují jednotlivé kapitoly, které se zabývají jak obecnými podmínkami založení zahrady, tak i částí speciální – zeleninou, ovocem, okrasnými rostlinami, trávničkem a skalkou. Jsou to staré a osvědčené rady známé stovky let mnohokrát formulované už v době první republiky. Ve větách slyšíte rady Vaňka, Minibergra, Kumpána, Těšitele, Kulišana, Horynové a dalších. To ale není podstatou knihy, ona nemá učit jednotlivce, jak pracovat na své zahradě. Cílem je propagace zahradních kolonií nového typu. Ne takové, která vzniká ze zájmu a snahy každého jednotlivce. Modernost tady symbolizuje organizovanost, kolektiv a jeho řízení.

Část druhá – Zahrádková kolonie

Není nejmenšího sporu o tom, že nejlépe je půda využito v zahrádkách koloniových, které majitelé – pracující z továren a kanceláří – zřizují, aby co nejlépe poznali přírodu po všech stránkách i získali ze zahrádky hmotný užitek v ovoci a zelenině. (Str. 36)

A následně se hned dozvíte, že v zahrádkové kolonii je postup práce jednotný, že si všichni pomáhají a „dobrovolně“ dodržují koloniový řád, který za ně dbá na to, aby kolonie vyhlížela jako pěkný celek sladěný s okolím a vyhovující krajinnému rázu. Úplně cítíte, jak vás vedou ze stínu starých „přidomních“ zahrádek, kde se jednotlivci lopotí, do jasného slunce nového moderního způsobu pěstování. Všechno v knize začne být jasné, logické a přesvědčující čtenáře, že něco podobného by na své zahradě nikdy nedosáhli. Hned v počátku autor také vysvětluje, že název kolonie nemá nic společného s kolonizováním určitého území, jak to je u západních imperialistických států. Latinské slovo „colonia“, ze kterého je název přejat, znamená osadu, a ta je seskupením většího počtu domků s novými usedlíky, kteří se v takovém uskupení cítí bezpečněji. Proto se název vžil i pro seskupení zahrádek s altány v příměstských oblastech, které bylo zájemci o půdu „kolonizováno“ a majitelé zahrádek si mohou, jak

je v knize dále uvedeno, dle svých zálib svobodně pěstovat co chtějí a tím má každá zahrádka osobitý charakter, ale...

Přítom celkový ráz...nesmí být narušen, protože to nepřipouští koloniový řád a plán, podle kterého má být zahrádka založena a dále udržována. (Str. 36)

Propaganda a nábor

Z toho je jasné a také se to píše, že zahrádková kolonie nemůže být řešena jednotlivcem, architektem nebo urbanistou. Je nutno se řídit hlediskem celého státu a postupovat plánovitě. Když text čtete a nemusíte být příliš citliví, je všude mezi řádky přítomné světlo „Velkého bratra“, tak jak o něm předvídatě píše Orwell. Velký bratr ví všechno nejlépe, umí poradit, pohladit hodné a trestat nehodné. Především ty, kteří nějakým způsobem vyčnívají z řady. Vychutnejte si několik citací, prořádných centrálním řízením a doznávajícím kultem osobnosti padesátých let.

Moderně žijící člověk je již zcela jiný, sleduje v každé své práci účelnost a správněji chápe přírodu než dříve. (Str. 39)

Zvláště veliký význam má koloniová zahrádka pro člověka duševně pracujícího. Pro takového člověka je i několik hodin strávených na zahrádce velikým osvěžením, skutečnou rekreací nervové soustavy. (Str. 41)

Skoro každý zaměstnanec dopravních podniků pražských a ostravských je zahrádkářem v kolonii. Životní obzor člověka, který má zahrádku v kolonii, je širší, získá brzy značné znalosti o přírodě, zejména o životě rostlin. (Str. 43)

Prospěch jedinců z kolektivního soužití v zahrádkové kolonii je značný. Není zde sobectví, jeden rád pomůže druhému, navzájem se těší z úspěchů, radí si navzájem, jak to nebo ono udělat lépe a účelněji. (Str. 43)

Podobných motivačních a propagačních sloganů je v knize mnoho a všechny usilují o jediné, přesvědčit člověka, že tohle všechno nemůže získat na své zahradě, ale musí být organizován v kolektivní svazu zahrádkářů a ovocnářů. Tam teprve je zdravé klima pro rozvoj těla i ducha.

Úřední povolení

Ale chcete-li se dozvědět, jak může taková kolonie vzniknout, dočtete se, že to není jednoduchou záležitostí a zájemci musí projít jednáním na odboru pro výstavbu, který je na každém okresním, obvodním nebo Ústředním národním výboru. Na tomto místě mají dokonalý přehled, jak rychle bude výstavba příslušné části města postupovat, co bude vystavěno nebo zrušeno, kde bude půda uvolněna nebo naopak zabrána. Tady se všechno sleduje, organizuje a řídí.

Pak je nutno pro úřední povolení získat u příslušného měřičského střediska situační snímek katastrální mapy na „snímkovém papíře“. Půda pro založení kolonie se získá nejčastěji pronájmem, jenž se řeší smlouvou u příslušného odboru pro výstavbu města, čemuž musí pochopitelně předcházet podání žádosti a vyřízení s tím souvisejících úředních formalit.

Návrh řešení pozemku – společné prostory a zahrádky

Základem zahrádkové kolonie je dobré a kvalitní oplocení, které se buduje z drátěného pletiva alespoň 150–180 cm vysokého napnutého na betonových sloupcích s dvojitým ostnatým drátem nahoře, dvěma uzamykatelnými bránami, od kterých má klíč hospodář. V kolonii, kde nebylo zbudováno oplocení nemá smysl vysazovat ovocné stromky.

Má to být zakázáno, protože je to spojeno vždy s velkým rizikem, neboť stromky jsou poškozovány nejen zvěří, ale i zlomyslnými lidmi. (Str. 43)

Pak teprve přijde na řadu všechno ostatní. Zbudovat systém cest, zařízení pro pitnou a užitkovou vodu, elektrické vedení z hle-

Jsem si vědom, že výběr je subjektivní, ale to mi snad čtenáři prominou, když budou mít chuť a náladu, mohou si najít ty své.

Čl. 1. Zahrádková kolonie tvoří jeden organizační a hospodářský celek malých zahrádek jednotně oplocených a sloužících k pěstování ovocných stromů, keřů, zeleniny, květin a jiných plodin a současně pro rekreaci pracujících, důchodců a jejich rodin.

Prostorové uspořádání kolonie musí tvořit souladný celek, neporušující ráz krajiny.

Čl. 4. Ke zjištění stavu zahrádek a odstranění závad má orgán pověřený správou a dozorem kolonie volný přístup na každou koloniovou zahrádku...

Čl. 5. Členové jsou povinni účastnit se členských schůzí. Výbor dává na vědomí svá všeobecná oznámení a sdělení určená všem členům vývěskou na vývěsní tabuli. Členové jsou povinni tyto vývěsky sledovat...

Čl. 10. Zahrádky se pronajímají zájemcům na písemnou žádost, ve které uvedou zejména, zda jsou členy či zda současně přistupují za členy, počet členů společné domácnosti, stáří dětí a prohlášení o tom, zda žadatel má ještě jinou zahrádku nebo vhodnou půdu k pěstování zahradních plodin.

Čl. 16. Uživatelé musí zahrádky udržovat v řádném stavu, zejména jsou povinni provést včas všechna agrotechnická opatření (zrytí, okopání, průklest, postřiky, odplevelování apod.), ať již vyplývající ze zásad řádného hospodaření na najaté zahrádce, z tohoto zahradního řádu nebo z úředních nařízení a usnesení orgánů svazu. Uživatel se musí také zdržet všeho, čím by rušil nebo znemožňoval výkon práv jiných uživatelů.

Čl. 18. Zásadně není v koloniové zahrádce dovoleno (výjimky povoluje orgán pověřený správou kolonie) výsadba jehličnatých a neovocných stromů...

Čl. 21. Volnému zatravněnému prostranství nesmí být na zahrádce určen prostor větší jak 20 čtverečních metrů. Hlavní cesta v zahrádce nesmí být širší než půldruhého metru.

Čl. 31. Všichni členové kolonie musí mít zájem na vzhledné úpravě celé kolonie...

Čl. 32. Cizím osobám není dovolen vstup do kolonie bez doprovodu uživatelů zahrádek nebo členů jejich rodin.

Čl. 33. Každý uživatel zahrádky je povinen zaplatit nájemné včas ve lhůtě stanovené nájemní smlouvou. V případě, že by uživatel nemohl zahrádku pro mimořádné události v některém období vůbec užívat nebo mimořádnou událostí užitek klesl pod polovi-

nu obyčejného výnosu, nemá nárok na slevu nájemného a toho se výslovně vzdává.

Závěr

Zahrádkové osady nejsou žádnou novinkou. V jisté podobě je uplatňoval Leberecht Migge v Německu v podobě „Zeleného manifestu“ (1919). Všechny sociální a ekonomické problémy Německa, píše Migge, by se daly vyřešit založením velkého množství zahrad. Píše o nich také Leopold Batěk ve fejetonu „Rodinné zahrádky Žižkovské“ z roku 1918, kde se rozplývá nad snažením lidí pracujících společně jako jedna demokratická obec.

Vedle dělníka vysoký úředník, chudás vedle zámožného, ale všichni cítí se alespoň zde rovnými. Zde mají všichni jeden cíl a jednu touhu. Z toho kousku svěřené země vydobýt co nejvíce a co nejlepšího a při tom mítí jej hezký a ladný na pohled. (Naše zahrádka, 1918)

Z těchto tří řádků je cítit úplně jiná atmosféra než z poválečných, přísně rozkazovacích strohých textů. Je v nich lidskost, kterou Batěk mistrně zachytil v textu. Tehdy byla jiná doba, mezi lidmi proudila jiná energie, stejně jako jiná proudí dnes. Je velmi snadné vysledovat výrazný posun doby. Rozdíl přístupu Leopolda Batěka v roce 1918 a Československého svazu zahrádkářů a ovocnářů 1958. Důležité ale je, že nám to umožňuje udělat si o každé době vlastní obrázek. Nechtěl bych vidět svět černobíle s jasným kladným nebo záporným soudem. Přesto že se zdá doba „Velkého bratra“ (KSČ) nelidská, svázaná centralismem a nesvobodou, žili v ní lidé, kteří se snažili nepřízeň osudu změnit nebo alespoň vylepšit. Byla to neformální až tajná setkávání, nevyřčená souznění na divadelních představeních, radosti ukryté před vnějším světem, záliby, které za socialismu přímo kvetly a také souznělosti lidí v tíživých situacích, ať už byli nebo nebyli členy strany. Kniha Vladimíra Labora, ať vznikala v jakýchkoliv podmínkách a byla tlačena nejruznějšími politickými silami, obsahuje svůj díl praktického návodu, jak by se dalo k dnešním zahrádkovým osadám přistoupit. V době přetechnizovaného světa virtuální reality je čím dál větší skupina lidí, kteří rezonují stejnou touhou zahradničit. Nořit ruce do půdy a pak sledovat, jak příroda vykonává svůj odvěký úkol – růst a plodit.

diska technického. Klubovnu a pokusné pozemky mladých přírodovědců – mičurinců z důvodu vzdělávacího a ideologického. Klubovna může být doplněna mostárnou ke zpracování méně jakostního ovoce na nezkažené mošty. Dětské hřiště s případným brouzdalištěm jako rekreační vybavení. Okresní národní výbor zpravidla pořídí houpačky a jiná zařízení. Společné zařízení na ochranu rostlin, kdy některé postřiky může zabezpečit strojně traktorová stanice nebo jednotné zemědělské družstvo, ale jiné je nutno zabezpečit vybranými členy kolonie, kteří budou tvořit honorovanou „postřikovou četou“. Zbýlé území je členěno na jednotlivé zahrádky o ploše cca 400 m², které se už neoplocují a jsou odděleny výsadbou, živými plůtky. Na každé zahrádce musí být altán půdorysu 3x4 nebo 4x4 m, jako přístřeší pro lidi, ale také na uskladnění náradí, postřiků, hnojiv a výpěstků. Ráz takového altánu má být jednotný nebo s malými obměnami. Tyto pasáže knihy se čtou velmi dobře, mají logiku jistá jednotnost a organizovanost se jeví jako podmínka dobrého fungování kolonie. Kdyby kniha nebyla z roku 1960, skoro bychom si mohli představit, že jde o ideální projekt pro městské zahradničení podle Martina Raspera a jeho knihy s podtitulem „O touze po návratu k přírodě prorůstající asfaltem a betonem“. My ale jsme v šedesátých letech a všude kolem je totalitní režim za „Železnou oponou“, sedm let po smrti Klementa Gottwalda. Do reality této doby nás vrátí zahradní řád, koncentrovaný a jednoznačný soubor požadavků o tom, co se smí a co ne.

Zahradní řád pro kolonie

Pro představu uvádím několik článků zahradního řádu, vydaného v roce 1958.